

PODvodNE DEJAVNOSTI IN NJIHOVA VLOGA V SISTEMU ZAŠČITE IN REŠEVANJA

Vojko Artač*

UDK 614.81

Človekova želja po potapljanju sega daleč v pradavnino. Sprva je izhajala iz potreb po pridobivanju hrane, kajti tisti, ki jo je znal vzeti iz obilne podvodne shrambe, nikoli ni bil lačen. Zapiski pa pravijo, da so se že stara ljudstva, ki so živela na območju Mediterana, začela potapljati tudi v vojaške namene. Izdelovati so začeli različne pripomočke, ki bi človeku omogočili daljše bivanje pod vodno gladino. Toda od izuma potapljaškega zvona, ki ga prvič zasledimo pri Starih Grkih, vse do 19. stoletja ni bilo bistvenega napredka. V prejšnjem stoletju in prvih desetletjih tega stoletja so se ljudje še vedno potapljali izključno v profesionalne namene. Med drugo vojno pa se je zaradi potreb po opremi za čim varnejše reševanje podmorničarjev razvila oprema, ki so jo po vojni začeli množično uporabljati tudi v športne in rekreativne namene. Prelomnico na tem področju sta povzročila Francoza J. Y. Cousteau in E. Gagnane, ki sta leta 1943 iznašla hidrostatični regulator, ki daje zrak na zahtevo. Princip delovanja tega regulatorja, skupaj s posodo na komprimiran zrak, ki so jo poznali že nekaj desetletij prej, je do danes ostal nespremenjen. Je pa omogočil, da so se v podvodni svet lahko podali tudi amaterji, športniki, raziskovalci.

Zgodovina potapljanja v Sloveniji

V petdesetih letih se je potapljanje nesluteno razmahnilo, pri čemer tudi Slovenci nismo bili izjeme. Že l. 1937 je skupina študentov, ki se je zbirala okrog bratov Kuščar, doma izdelala preprosto potapljaško opremo, ki je s pomočjo predelane avtomobilske tlačilke na površini omogočala sprehode pod morjem do globine 25 m. Po vojni so nadaljevali z izpopolnjevanjem opreme in raziskovanjem v morju in notranjih vodah. Kasneje so dobili pravo potapljaško opremo, s tem pa so nastale razmere za ustanovitev prvega slovenskega društva za podvodne dejavnosti – Društva za raziskovanje morja v Ljubljani (l. 1952). Kmalu so se jim pridružila tudi druga društva in nekaj let kasneje je bila ustanovljena Slovenska potapljaška zveza (SPZ). Ta danes kot nacionalna zveza združuje prek 18 društev z več kot tisoč člani. Dobra polovica se jih ukvarja samo z avtonomnim potapljanjem, preostali pa so podvodni lovci in morski ribiči. Seveda pa to ne pomeni, da je v Sloveniji le nekaj sto potapljačev. Podatki govorijo le o tistih potapljačih, ki plačujejo letno članarino. Drug podatek pravi, da SPZ po svojih društvih in potapljaških šolah vsako leto izšola 150 do 200 novih potapljačev, prav takšen pa je letni osip starih generacij. To pomeni, da se v Sloveniji zna potapljati ali se potaplja izven organizacije nekaj tisoč potapljačev, kar za tako majhen narod ni več zanemarljiv podatek.

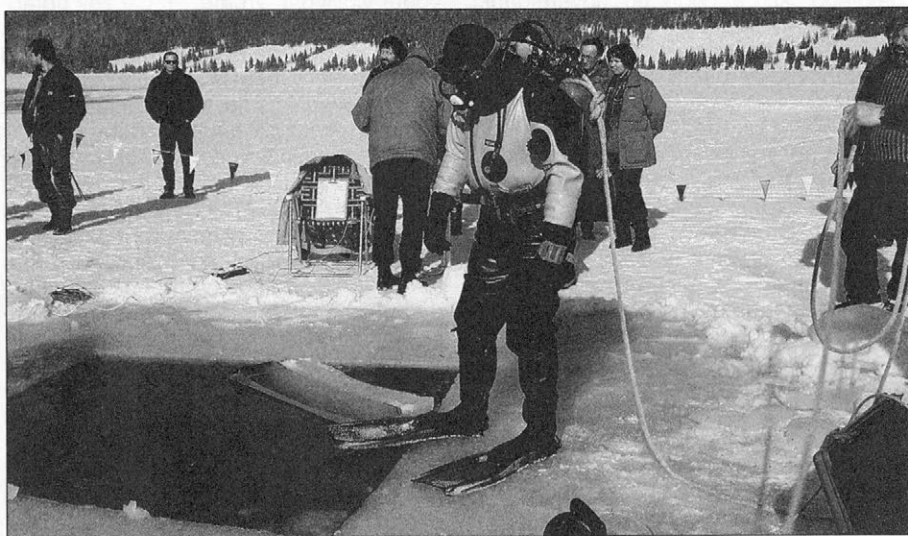
V zadnjih dveh letih se je zanimanje za potapljanje precej zmanjšalo, vendar

predvidevamo, da se bo hkrati z ureditvijo razmer na Hrvaškem v prihodnjih letih spet močno povečalo. Zanimanje za šolanje pa je kljub slabšim razmeram iz leta v leto večje, kar gre pripisati tudi novemu načinu šolanja mladih potapljačev. Po l. 1990 smo opustili okoreli vojaški način šolanja in prešli na nov, mednarodno uveljavljen način. Tega predpisuje mednarodno združenje amaterskih potapljačev CMAS (Confederation Mondiale des Activites Subaquatiques), ki ima trenutno sedež v Rimu. Ta federacija združuje športne potapljače, amaterske raziskovalce in športnike v podvodnih dejavnostih z vsega sveta. Je članica UNESCO, Olimpijskega komiteja in še nekaterih pomembnih svetovnih združenj. Dela v različnih komitejih, za nas pa je najpomembnejši tehnični komite, kjer

določajo pravila potapljanja, načine šolanja in varnost potapljačev, medicino potapljanja in določajo potapljaško dokumentacijo. SPZ je postala članica združenja CMAS lansko leto. Že pred tem pa smo začeli intenzivno pripravljati programe in učbenike za usposabljanje potapljačev in inštruktorjev potapljanja. Izdelali smo tudi svoj pravilnik o potapljanju v morju in notranjih vodah PRAPOS (Pravila potapljačev Slovenije).

Šolanje potapljačev

Mladenka ali mladenič se lahko začeta pripravljati za potapljanje v globine voda

Slika 1. Priprave na potop pod ledom.

*mag., Vojko Artač, Slovenska potapljaška zveza, Trubarjeva 33, Ljubljana.

Slika 2. Iskanje utopljenca.

Slika 3. Dviganje potopljenega vozila.

pri šestnajstih letih. Starost navzgor seveda ni omejena in za potapljanje se odloča vse več ljudi v zrelih letih. Šolanje se začne po obveznem zdravniškem pregledu, ki ga bodo po novem lahko opravljali naši člani – zdravniki, ki so svoje znanje izpopolnili na posebnih tečajih iz podvodne medicine. Šolanje poteka individualno ali v skupinah pod vodstvom izkušenih inštruktorjev potapljanja, ki imajo veljavno licenco (učječega inštruktorja) za tekoče leto. Individualno šolanje poteka po dogovoru med inštruktorjem in kandidatom, skupinsko pa po tečajih, ki jih organizirajo društva in potapljaške šole. Po končanem šolanju mora kandidat obvladati 12 teoretičnih in 8 praktičnih tem. Znanje pridobiva kombinirano, tako da teorijo sproti utrjuje s praktičnimi vajami v bazenu. Teoretični del se sproti konča s preiskusom znanja, praktični pa, ko kandidat obvlada vse zahtevane veščine; zato se ob koncu šolanja za nekaj dni preselimo na morje. Posebnih izpitov, ki smo jih poznali prej, zdaj ni več.

Po uspešno opravljenem tečaju pridobi potapljač začetnik osnovno potapljaško

kvalifikacijo. S to kvalifikacijo je usposobljen da se v spremstvu izkušenega potapljača varno potaplja do globine 25 m in v normalnih razmerah (temperatura vode, vidljivost, vreme...). Če želi potapljač šolanje nadaljevati, mora opraviti najmanj 20 potopov pod vodstvom inštruktorja. Utrujeta znanje in pridobivata nove izkušnje, kot so potapljanje iz čolna, nočno potapljanje, potapljanje v rekah in druge t. i. specialnosti, ki so pogoj za nadaljevanje usposabljanja. Tečaj za višjo in vse nadaljnje kategorije poteka na enak način kot za osnovno. Na višji stopnji je dan večji poudarek vodenju para, načrtovanju potopa, opremi, tehnikam potapljanja in samoreševanja, potapljaškim boleznim in nesrečam. V tej kategoriji mora opraviti najmanj 60 potopov do globine 40 m in obvladati različne specialnosti od teoretičnih tem do potapljanja pod ledom, globinskega potapljanja, reševalnih in preiskovalnih tehnik.

Na tečaju za tretjo kategorijo, osnove načrtovanja in vodenja potopov večje skupine, obvladati mora vse tehnike preiskovanja, reševanja in samoreševanja, glo-

binskega potapljanja, fizike, fiziologije in medicine potapljanja, prve pomoči, imeti mora izpit za voznika čolna ipd.

Od tu dalje se poti ločijo, odvisno od interesov posameznika. Tisti, ki se v potapljanju želijo še bolj angažirati, dopolnjujejo svoje teoretično in praktično znanje ter si z leti in s prakso pridobijo častni naziv mojstra potapljanja. Tisti, ki jih veseli pedagoško delo, se odločijo za nadaljnje šolanje in si pridobijo naziv inštruktorja potapljanja.

Oprema za potapljanje

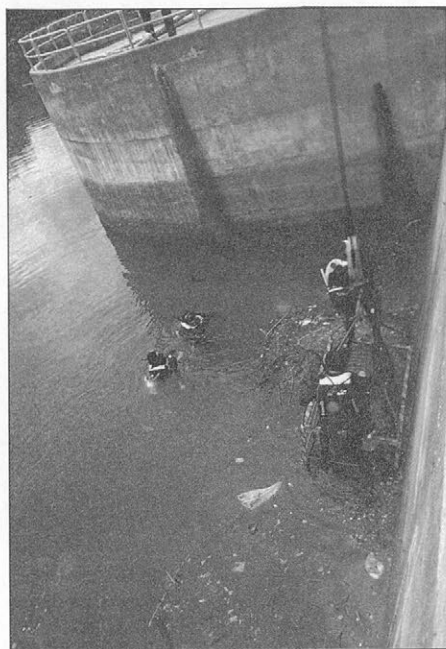
Poleg dobrega teoretičnega in praktičnega znanja je za varno potapljanje pomembna dobra potapljaška oprema. Še pred nekaj leti je bilo pri nas na voljo zelo malo kakovostne opreme; večina je bila v lasti društev. V zadnjih letih pa se je po zaslugi naših članov, ki so v večjih mestih odprli majhne specializirane prodajalne potapljaške opreme, stanje močno izboljšalo.

Osnovno potapljaško opremo sestavljajo: maska, dihalka in plavuti. S tako opremo se lahko potopimo nekaj metrov, ker pa je to potapljanje na vdih, je čas bivanja pod vodo manj kot minuta. Da bi ta čas podaljšali, uporabljajo potapljači avtonomno potapljaško opremo odprtega kroga.

Avtonomna pomeni, da potapljač ni vezan na zrak s površine, ampak ga »nosi« s seboj. Na hrbtu ima jeklenko z volumnom od 12 do 20 l, kar pri maksimalnem pritisku polnjenja 200 barov omogoča od 2400 do 4000 l zaloge zraka. Glede na količino zraka v jeklenki in globino, v katero se bo potopil, vsak potapljač izračuna, koliko časa se bo lahko v tej globini varno zadrževal. Primer: s 4000 l zraka lahko potapljač teoretično biva na globini 10 m do 100 minut.

Oprema odprtega kroga pomeni, da je to sistem za dihanje zraka pod pritiskom okolice, ki po izdihu prosto izhaja iz dihalnega aparata. Dihalni aparat sestavlja že omenjena jeklenka in dvostopenjski hidrostatični regulator. Da je regulator dvostopenjski, pomeni, da ima na jeklenko pritrjen ventil prve stopnje, ki pritisk iz jeklenke zniža na 7 do 9 barov nadtlaka nad pritiskom okolice. Ta pritisk vlada v cevi, ki povezuje prvo stopnjo z drugo. Druga stopnja je namenjena prilagajanju pritiska s pritiskom na pritisk iz okolice, zato je nameščena pred potapljačevimi usti. Če začne prva stopnja delovati takoj, ko odpremo ventil jeklenke, deluje druga samo glede na potrebo po vdihu. Ravnotežje, ki je doseženo med pritiskom okolice in pritiskom zraka v regulatorju, omogoča, da se dotok zraka v usta odpre šele tedaj, ko potapljač vdahne, ko preneha z vdihom, se takoj ustavi. Zato tudi zrak samodejno in brez potrebe iz pravilno nastavljenega regulatorja ne izhaja.

Opisana oprema za potapljanje že zadošča, žal pa je voda ponavadi prehlad-

Slika 5. Reševanje onemoglega deskarja.

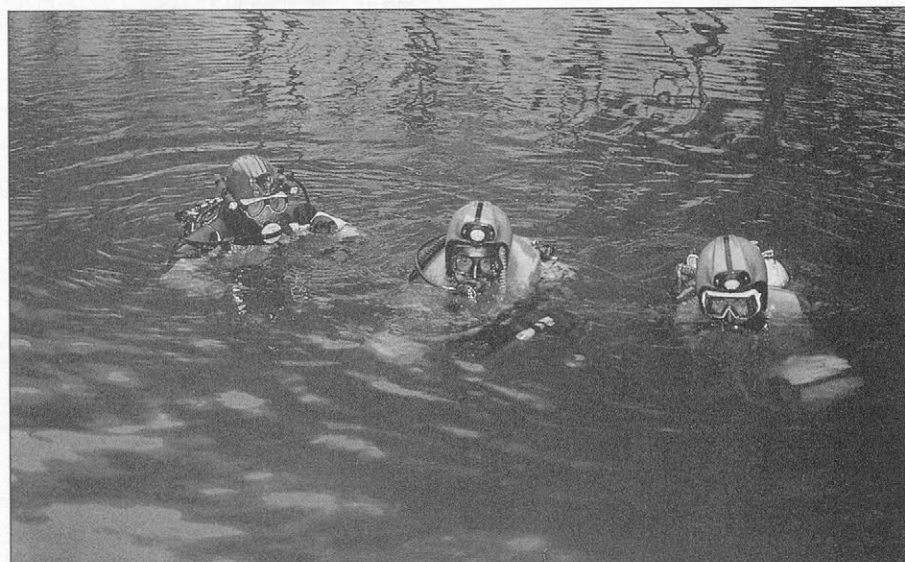
na, zato se je treba primerno obleči. Za potapljanje se uporabljajo neoprenske obleke, debele 5 do 8 mm, ki ščitijo telo pred podhladitvijo. Obleke so eno- ali dvodelne, s kapuco, jopičem, hlačami, nogavicami ali rokavicami, da je zaščita vedno popolna. Samo v plitvih in toplih morjih se potapljam brez ali pa brez spodnjega dela obleke. Za amatersko potapljanje uporabljamo mokre obleke, kar pomeni, da vanje takoj vdre nekoliko vode, ki se segreje na temperaturo telesa, ker pa se obleka tesno prilega telesu, voda ne more krožiti, postane izolator in upočasni nadaljnje ohlajanje telesa.

Za tiste, ki se zaradi športnega nagnjenja ali profesionalnih potreb potaplja več, je primerna polsuh obleka. Ta se od mokre razlikuje po tem, da je bolj podložena in ima tesnenje na rokah, nogah in okoli vratu. Voda v to obleko težje prodre, zato potapljavec ponavadi pride iz potopa skoraj suh. Se pa precej težje oblači, saj obleka nima zadrževanja na rokah in nogah.

Za podvodna dela in potapljanje v ekstremnih vremenskih razmerah se uporabljajo suhe obleke. Lahko so neoprenske, največkrat pa iz gumiranega platna. Izdelane so iz enega kosa, ločene so le rokavice, včasih pa tudi kapuca. Potapljavec najprej obleče toplo bombažno perilo, nato pa zleze v obleko skozi odprtino na hrbtu. Ko je oblečen, mu mora nekdo zapreti zadržgo. Če je taka obleka pravilno oblečena in nepoškodovana, ostane potapljavec v njej popolnoma suh.

Ko oblečemo nekaj nase, postanemo v vodi prelahki. Zato si moramo nadeti še pas z utežmi, ki nadomesti pozitivno plovnost potapljavca.

V sedemdesetih letih je bila to že popolna oprema, danes pa obvezno uporabljamo še kompenzator plovnosti. Razvili so ga iz reševalnega jopiča, ki ga poznamo pri drugih športih na vodi, pri civilnem

Slika 6. Z vaje jamskih potapljačev in reševalcev.

letalstvu pa so ga zaradi prostorskih potreb naredili samonapihljivega. Tak je bil tudi prvi potapljaški reševalni jopič. Ker potapljavec nosi zrak s sabo, ga je bilo treba prek cevi in dodatnega ventila povezati z jeklenko in dobili smo kompenzator plovnosti. Ta ni namenjen samo za reševanje v primeru nesreče, torej za enkratno uporabo v sili. Njegova osnovna uporaba je uravnavanje plovnosti potapljavca pred potopom, med njim in po njem, idealen pa je tudi za reševanje ponesrečenca ali za samoreševanje v potapljaški nezgodi. V ta namen se ga lahko dopolni z neodvisnim virom zraka ali ogljikovega dioksida, ki ga potapljavec aktivira, če odpovedo vsi preostali sistemi polnjenja.

Drugi del opreme sestavljajo pripomočki za spremljanje potopa in za podvodno navigacijo. Ta oprema je združena v posebnem nosilcu – konzoli in vsebuje manometer za nadzor nad količino zraka v jeklenki, kompas in računalnik, ki potapljavcu kaže trenutni čas potopa, globino in režim potapljanja. Športni potapljači se

običajno potapljajo v varnem režimu – znotraj varne krivulje potapljanja. To pomeni, da zaradi posebnega delovanja dušika na organizem potapljavca tega ni treba upoštevati. Pri vračanju na površino niso potrebni posebni varnostni postanki. Ti postanki so predpisani zato, da se iz organizma po naravni poti odstrani ves dušik, ki se je raztopil v krvi zaradi vpliva povišanega pritiska. Kršenje teh pravil lahko povzroči dekompresijsko bolezen, ki ima lahko zelo hude posledice (slabost, bolečine v sklepih, paralizo ali celo smrt). Računalnik med potopom opozarja na približevanje meji varnostne krivulje, če pa jo potapljavec prekorači, mu določi najvarnejši način dviga na površino, ki izključuje možnost nastanka te bolezni. Z njim lahko tudi rekonstruiramo opravljene potope in načrtujemo nove, saj zadnje potope ohrani v spominu.

Z uporabo računalnikov ura ni več nujen del potapljaške opreme. Med nujno opremo spadata še nož in potapljaška boja. Dodatno pa se pri potapljanju uporabljajo še podvodne svetilke.

Slovenska potapljaška zveza

Slovenska potapljaška zveza je organizirana podobno kot druge nacionalne zveze, ki delujejo na področju športa in rekreacije. Ima pa nekaj posebnosti, ki jih druge panoge ne poznajo. Delo poteka v treh komitejih. Prvi skrbi samo za športne ribiče na morju, drugi pa za podvodne športe, kot so hitrostno plavanje in potapljanje, podvodna orientacija, podvodna fotografija in podvodni ribolov. Tretji komitej zajema vzgojo potapljačev, medicino potapljanja ter področje reševanja in zaščite. Delo vseh treh je močno povezano. Izsledki, priporočila in zahteve slednjih je treba brezpogojno upoštevati pri rekreativnem, športnem in profesionalnem potapljanju na morju in notranjih vodah. Tu gre predvsem za učne programe vseh potapljaških in inštruktorskih kategorij, izvajanje in vodenje tečajev, potapljaških šol, pravila potapljanja, preventivo in sistematske preglede potapljačev, usposabljanje za preiskovanje, reševanje in

samoreševanje v primeru potapljaških nesreč. Komisija za reševanje in zaščito skrbi še za organizacijo podvodne reševalne službe v okviru Civilne zaščite.

Podvodna reševalna služba

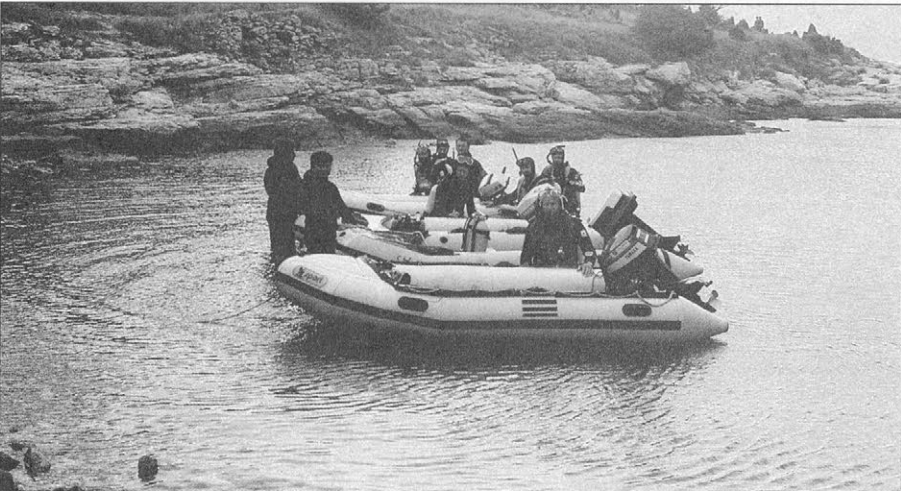
Podvodna reševalna služba v bolj ali manj organizirani obliki obstaja, odkar se Slovenci potapljam. Prvi organizirani pristop pa je bil nakazan leta 1974, ko se je na prvem republiškem usposabljanju zbralo nekaj deset izkušenih potapljačev iz večine slovenskih društev. Od takrat so bili vsako leto organizirani tečaji, ki so obšli vse pomembnejše kraje za potapljanje na morju, na rekah Dravi, Savi in Soči in na Blejskem jezeru. Zaradi širitve dejavnosti so take oblike usposabljanja zajele le majhen del tistih, ki so se ali bi se želeli ukvarjati s to dejavnostjo. Zato smo usposabljanje prenesli na večja društva, ki so pripravljala tečaje za širše območje svoje regije. Sočasno smo si zadali cilj, da vse regije pokrijemo z društvi, ki bi zagotavljali tudi reševanje iz vode. Konec osemdesetih let smo intenzivne začeli

sodelovati z Republiškim sekretariatom za ljudsko obrambo. Z njimi in kasneje z Republiško upravo za zaščito in reševanje smo začrtali temelje organiziranosti podvodne reševalne službe in sploh povezave med društvi za podvodne dejavnosti, oddelki za civilno zaščito po občinah in republiško upravo. Na novo pa smo sestavili tudi enoto za reševanje iz vode.

Danes ekipe za reševanje iz vode pod okriljem oddelkov za CZ nekaterih občin pokrivajo ves obalni pas, Blejsko jezero, reke Sočo, Savo, Dravo, Muro, Savinjo in Krko, torej najbolj ogrožene vode na območju Slovenije. Vse ekipe so nastale iz lokalnih potreb in svoje delo primerno opravljajo.

Zahteve za pridobitev mesta v taki ekipi so zelo visoke. Kandidat za reševalca mora imeti ustrezno potapljaško znanje in predvsem veliko izkušenj v potapljanju. Vodja ekipe skrbi za potapljaška in specialna znanja svojih reševalcev. Organizira in vodi vaje, usposabljanja in reševalne akcije. Ekipa šteje do štiri člane na manj ogroženih območjih, kjer so nesreče pogostejše, pa smo predvideli večje ekipe, sestavljene iz dveh ali treh operativnih reševalcev pripravnikov v ekipi. Taka ekipa mora imeti svojega potapljača zdravnika in tehničnega referenta, ki skrbi za opremo.

Usposabljanje članov ekipe poteka v dveh delih. Potapljaška znanja utrjujejo s sodelovanjem, kot asistenti, demonstratorji ali vodje tečajev za potapljače, ki jih organizirajo društva. Specialna znanja pridobivajo na nekajdnevnom usposabljanju, ki ga ekipa organizira skupaj z občinskim sekretariatom za obrambo. Priporočamo tudi eno ali dve krajši vaji, na katerih se preverja usposobljenost za akcije v domačem okolju. Take vaje so lahko tudi preventivne ali ekološke narave. Pomembna naloga ekip je preventivno delovanje, ki obsega opazovanje in odstranjevanje črnih točk ter opozarjanje in vzgojo krajanov, da bi tako zmanjšali ali preprečili nesreče na vodi.

Slika 7. Utrinek z usposabljanja ekipe za reševanje iz vode.

Slika 8. ... če bi bilo potrebno ...

Avtor vseh slik V. Artač.

Vizija razvoja

Dosežena stopnja organiziranosti podvodne reševalne službe še vedno ne daje zelenih rezultatov. Delno zaradi neenakovrednih delovnih razmer, ki jih imajo posamezne ekipe v svojih občinah, drugi vzrok pa je prešibka povezava med ekipami. Zato želimo podvodno reševalno službo organizirati na podoben način, kot je organizirana Gorska reševalna služba. Na ravni republike bi bilo treba ustanoviti organ, ki bi bil podrejen Slovenski potapljaški zvezi in tesno povezan z Republiško upravo za zaščito in reševanje. V okviru tega organa bi delovale tri komisije z naslednjimi nalogami:

- komisija za usposabljanje bi skrbela za izdelavo programov za usposabljanje ekip, bdela bi nad izvajanjem programov, usklajevala delo na terenu in zagotavljala enake izhodiščne pogoje;

- tehnična komisija bi dobavljala reševalno opremo, skrbela za njeno standardizacijo in za izmenjavo izkušenj;
- komisija za ekologijo in prostor bi se ukvarjala s preventivno dejavnostjo, z opazovanjem, opozarjanjem in odstranjevanjem nevarnosti ter onesnaženja voda.

Operativno bazo podvodne reševalne službe bi sestavljale reševalne ekipe tistih občin, v katerih obstaja stalna ogroženost pred poplavamami in nesrečami na vodi. Merila za določitev ogroženosti so že izdelana in so naslednja:

Normalna ogroženost:

- hribovita območja s hitrimi vodotoki, ki imajo globlje tolmune in zaježitve,
- ravninski predeli z jezerci, mlakami, gramoznicami in manjše reke s tolmuni.

Večja ogroženost:

- celoten obalni pas,
- porečja večjih rek, kot so Sava, Drava, Soča, Mura, Savinja, Ljubljana, Krka in Kolpa,
- naravna jezera Bohinj, Bled in Cerkljansko jezero,
- umetna jezera hidrocentral in namakalnih sistemov.

To so seveda načrti za prihodnost, njihova uresničitev pa je odvisna od organiziranosti Civilne zaščite. Del njenih obveznosti bo po novem prenešen na regijske uprave za zaščito in reševanje. Kot kaže, bo reševanje iz vode ostalo v pristojnosti občin, ki bodo zaradi omejenih finančnih sredstev črtale tiste programe, za katere menijo, da so odveč. Zato se upravičeno bojimo, da bo taka usoda doletela tudi katero od naših ekip. Reševanje iz vode poteka zdaj, ko te ekipe imamo, brez večjih zapletov, malokd pa pomisli, da je to delo visoko usposobljenih ljudi, ki dobro poznajo probleme in nevarnosti svoje stroke. Menimo, da ni realno, da bi te obveznosti prevzele poklicne gasilske brigade. Preprosto zato, ker tisti, ki želi biti dober potapljač in reševalec, mora imeti to za življenjski cilj, ne pa za poklicno obveznost. Potapljati se je treba celo leto in za to žrtvovati veliko prostega časa. Ta dejavnost nas močno privlači, reševanje pa je dodatna zadolžitev, ki jo opravljamo kot družbeno koristno delo.

Zaključki

S tem prispevkom sem želel predstaviti podvodne dejavnosti in možnosti za njihovo vključevanje v sistem zaščite in reševanja v Sloveniji. Zaradi dobro izdelanih programov šolanja in usposabljanja iz naših vrst izhajajo mnogi potapljači, ki jim potapljanje pomeni vsakdanji kruh. Profesionalno opravljajo različna podvodna dela, nekaj jih je vključenih v posebne policijske enote, želeli pa bi si tudi tesnejšega sodelovanja s Teritorialno obrambo Slovenije, saj bi lahko s svojim inštruktorskim kadrom pomagali pri osnovnem izobraževanju vojaških potapljačev.

PSIHOLOŠKE TEŽAVE REŠEVALNIH DELAVCEV

Marko Polič*

UDK 159.9 : 614.8

V zadnjih letih se je pozornost raziskovalcev in drugih, ki se ukvarjajo z nesrečami in njihovimi posledicami, usmerila še na eno, doslej spregledano skupino ljudi. Beseda »žrtev«, ki jo uporabljamo za ljudi, prizadete v nesrečah, namreč lahko na neki način zavaja. Označuje nemoč in pomanjkanje reševalnih spretnosti oz. sploh nekakšno nedejavno vlogo v celotnem procesu nesreče. Zato ne vključuje določene skupine ljudi, ki so prav tako ogroženi. To so reševalni delavci: člani CZ, gasilci, zdravstveno osebje, policaji itd., pač vsi, ki imajo opravka z reševanjem in odpravljanjem posledic nesreč. Slednje namreč prizadenejo tudi njih. Tega se pogosto ne zavedajo ne širša javnost, ne raziskovalci in ne delodajalci teh ljudi. Še vedno prevladuje stereotip reševalca kot močne in sposobne osebe. Prav tako so potrebe primarnih žrtev bolj očitne in potisneje v ozadje težave reševalcev. Toda kritične situacije, s katerimi se soočajo, lahko tudi pri njih izzovejo močne čustvene odzive, ki moteče delujejo na njihovo zmožnost delovanja ob dogodku in po njem. V tem članku bom zato skušal usmeriti pozornost tudi na problematiko psihičnih težav reševalnega osebja. V zadnjih letih mnogi pisci celo govorijo o zanemarjeni skupini ogroženih. Preglednica 1 nam kaže skupine oseb, ki so ogrožene oz. prizadete zaradi nesreče. Mednje moramo na vsak način uvrstiti tudi vse tiste, ki sodelujejo v reševanju oz. imajo opravka z žrtvami. Ljudje so lahko neposredno prizadeti v nesreči (preživeli), lahko pa tudi posredno, zaradi izgube bližnjih, soočanja s problemi preživelih (npr. med psihološko pomočjo) ipd. Posledice so odvisne predvsem od vrste in obsega nesreče, pa tudi od osebnosti in izkušenj reševalnega osebja. Ne nazadnje je pomembno tudi dogajanje po nesreči. Socialna opora bližnjih in sodelavcev pomaga pri premagovanju hudih stresov. Slednji pa, kar se tiče reševalnega osebja, izvirajo predvsem iz osebne izgube ali poškodbe, travmatičnega dražljaja in neuspeha pri reševanju.

Osebnih izgub ali poškodb je lahko več vrst, saj so tudi reševalci lahko ranjeni ali ubiti, izpostavljeni strupenim snovem ali pa preprosto ne zmorejo opraviti svoje naloge, npr. zaradi utrujenosti. Travmatičnih dražljajev v nesrečah seveda ne manjka. Pogled na mrtve in ranjene, posebno na otroke, prizadene vsakogar. Stiki s preživeli in njihovim trpljenjem lahko vzbudijo občutke osebne ranljivosti in strah za bližnje. Ne nazadnje lahko reševalno osebje čuti krivdo zaradi neuspeha pri reševanju, posebno kadar meni, da bi drugačne odločitve ali ukrepi lahko dali uspešnejši izid. Občutki krivde so navadno močnejši takrat, kadar opazovalci nenamerno »potrjujejo« namišljeni reševalčev neuspeh s svojimi opazkami. Pojavlja se tudi rekonstrukcijska tesnoba, ko krajši ali daljši čas po nesreči prihaja do doživljanja alternativnih, grozljivih scenarijev dogodka, tako živih, da jih včasih prizadeti težko razlikujejo od stvarnosti. Med najobičajnejšimi psihičnimi spremembami je splošna

razdražljivost, ki se kaže tako doma kot na delu v zvezi z dogodki, ki pogosto nimajo nobene zveze z nesrečo. Vse to kvarno vpliva na posameznikove odnose z bližnjimi in sodelavci ter s tem tudi na sistem socialne opore. Pojavljajo se tudi osredotočene zamere (na novinarje, na opazovalce, ki so oteževali delo, itd.) ter motivacijske spremembe, ko se jim mnogi vidiki njihovega dela ne zde več pomembni.

Hodgkinson in Stewart (1991) navajata naslednje posledice, ki nastopijo pri reševalnih delavcih in sta jih povzela iz več raziskav:

- Čustveni učinki: tesnoba, depresija, občutki krivde, razdražljivost ter občutki nemoči in brezupa, močno istovetnost z žrtvijo, evforija, otopelost itd.
- Spoznavni učinki: spremembe v spominu in koncentraciji, nočne more in vsiljive misli ter domišljija, dezorientacija, počasnost v mišljenju, mentalna zmeda, izguba objektivnosti.

* Dr., Filozofska fakulteta, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana.